

Gjenreisningshus fra Finnmark

av Birte Sandvik og Espen Revold

Norsk Folkemuseum skal i 2019 oppføre et bolighus med utedo og et fjøs fra Finnmark i Friluftsmuseet. Med utgangspunkt i bygningene skal vi fortelle om hverdagslivet til en familie fra Porsanger på 1950-tallet. Vi skal også fortelle om okkupasjon, tvangsevakuering, nedbrenning og gjenreisning av Nord-Troms og Finnmark. Flytting av hus til et museum er mye mer enn demontering og transport. Det er også å bli kjent med folk som bor i området, høre deres historier og få bilder av hus, mennesker og landskap. Forberedelsene til dette arbeidet vises nå i en informasjons- og fotoutstilling i Porsanger rådhus.

OPPMÅLING, REGISTRERING, DEMONTERING OG TRANSPORT

Gjennom 2016 foretok Norsk Folkemuseum flere arbeidsreiser til Porsanger. Etter at vi hadde målt opp og tegnet bygningene i 2015, foretok vi våren 2016 en grundigere tilstandsvurdering. Bygningsantikvarisk seksjon utarbeidet et dokumentsett for systematisk registrering og merking av bygningsdeler. Deretter startet demonteringen. Et stort arbeidslag fra Norsk Folkemuseum, i hovedsak håndverkere, startet dette arbeidet. Byggmester M. Paulen AS, som etter anbudsutlysning hadde fått oppdraget med å videreføre demonteringsarbeidet, deltok også. De fikk innføring i merkesystemene og slutførte arbeidet med demontering og pakking av bygningsdeler i containere. Høsten 2016 ble containerne fraktet nesten 2000 km med semitrailere fra Porsanger til Norsk Folkemuseum i Oslo. Containerne er nå klimaregulert for at bygningsdelene skal tåle lagringen fram til de skal brukes i husene når de gjenreises på museet.

Egil Martens fra Norsk Folkemuseum står øverst i stillaset rundt huset i Olderfjord og titter inn på loftet. I bakgrunnen ses den store låven som ble bygd i 1957. Bak låven igjen kan man skimte fjæra innerst i Dypbukt. Bildet er utstilt i Porsanger rådhus.

Foto: Haakon Harriss/Norsk Folkemuseum.

Etter at bygningsdelene var merket og registrert ble de pakket i containere. På bildet sitter Christian Winther-Larsen fra Norsk Folkemuseum på bunter av «geyfuspanel». Dette er den betegnelsen som i gjenreisningsperioden ble brukt på det vi i dag kaller faspanel. Bildet er utstilt i Porsanger rådhus.

Foto: Haakon Harriss/Norsk Folkemuseum.

Prosjektmedarbeidere fra Norsk Folkemuseum og samarbeidspartnerne fra M. Paulen AS under demontering av bolighuset fra Olderfjord i august 2016. Bildet er utstilt i Porsanger rådhus. Foto: Haakon Harriss/Norsk Folkemuseum.

Alle rommene ble nummerert og veggene fikk en bokstav. Videre fikk alle bygningsdelene sin merking og plassering i dette systemet. Her sitter Ole Jørgen Schreiner fra Norsk Folkemuseum i et av soverommene i Olderfjord og registrerer listverk. Bildet er utstilt i Porsanger rådhus. Foto: Haakon Harriss/Norsk Folkemuseum.

Kledningen er fjernet i et av soverommene i Olderfjord og alle delene i bindingsverket er nummerert. Huset var bygd særdeles samvittighetsfullt og presist, noe som også kan ses i den flott utførte ovnsnisjen. Bildet er utstilt i Porsanger rådhus. Foto: Haakon Harriss/Norsk Folkemuseum.

Huset i Olderfjord er nesten ferdig demontert. Arbeiderne fra M. Paulen AS er i full sving mens Einar Haugen og Espen Revold fra Norsk Folkemuseum er på en siste befarig. Bildet er utstilt i Porsanger rådhus. Foto: Bjørn Tore Pedersen.

Her sto det en gang et hus, og her har flere generasjoner levd livene sine. Snart skal grunnmuren knuses og de siste sporene slettes. I 2019 skal imidlertid husene være gjenoppsatt i Fri-luftsmuseet på Norsk Folkemuseum og historiene skal fortelles til kommende generasjoner. Bildet er utstilt i Porsanger rådhus. Foto: Bjørn Tore Pedersen.

Fjøset fra Indre Billefjord var todelt. Selve fjøsdelen var laftet mens låvedelen var bygget med bindingsverk. Det var et vindfang mellom fjøset og låven. Her ser vi fra låvedelen gjennom vindfanget og inn i fjøset. Kledningen på vindfanget og trappa opp til «trevet» over fjøset er fjernet.

I låvedelen hang det mengder av fiskeutstyr, både garn og utstyr for linefiske. Det var også en stor vedbinge i låvedelen. Her var det ved både til privat bruk og salg. I fjøset hadde de ku og sauer. Bildet er utstilt i Porsanger rådhus. Foto: Haakon Harriss/Norsk Folkemuseum.

Byggmester M. Paulen AS satte opp stillas rundt begge husene. Her er fjøset i Indre Billefjord under demontering i slutten av august 2016. Utvendig kledning er fjernet, men taket er stadig dekket med presenning. Bildet er utstilt i Porsanger rådhus. Foto: Bjørn Tore Pedersen.

Fjøset som skal gjenoppføres på museet er fra Indre Billefjord i Porsanger. Det ble bygd i 1951 og på eiendommen bodde fiskerbonden Hans Mikkil Mikkelsen (f.1900) og Frida Nathalie Mikkelsen (f.1903) med tre barn. Frida fikk barna med sin første mann, Sigurd Johansen: Liv (f.1932), Svein Ferdinand (f.1934) og Odd Sigurd (f.1939). Sigurd omkom under 2. verdenskrig sammen med fem mann da båten deres ble senket av tyskerne. Frida giftet seg på nytt med Hans Mikkil Mikkelsen. På bildet ser vi Raymond Johansen (f.1958), barnebarnet til Frida og Sigurd. Raymond er født i bolighuset på eiendommen og har tilbrakt mye tid i fjøset sammen med sin far, Svein Ferdinand og sin onkel, Odd Sigurd. Bildet er tatt på åpningen av utstillingen i Porsanger rådhus den 2.mars, 2017. Foto: Haakon Harriss/Norsk Folkemuseum.

Elvira, Ole og datteren Else foran huset i Olderfjord på 1960-tallet. Den røde bilen tilhørte Else og Herman Arntsen. Huset er nå flyttet til Norsk Folkemuseum og skal åpnes for publikum i 2019. Foto tilhører Arnfinn Arntsen.

EN FAMILIEHISTORIE ANNO 1956

I bolighuset fra Russenes i Olderfjord bodde Ole Andreas Persen, født 1899 i Smørfjord, og Elvira Antona Kristine Aslaksdatter, født 1905 på Russenes. De giftet seg i 1929 og samme år fikk de datteren Else. Noen år senere fikk de en sønn, som døde tidlig. Før tvangsevakueringen i 1944 bodde de sammen med Elviras familie på eiendommen «Dybbugt» på Russenes i Olderfjord. Ole drev med jordbruk og fiske og Elvira hadde hovedansvaret for dyrene i tillegg til husholdningen. På eiendommen sto det et våningshus, en fjøsgamme, et stabbur, en torvsjå og to høysjåer. Alle bygningene forsvant etter den tyske okkupasjonsmaktens nedbrenning høsten 1944.

Under tvangsevakueringen bodde Ole, Elvira og Else hos slektninger i Kvænangen i Nord-Troms. Elviras mor, Anna

Jørgine Johansdatter, var blant de 1850 personene som ble stuet sammen på «dødsskipet» Carl Arp. 25 finnmarkinger døde under denne transporten på vei til Narvik. Elviras mor, Anna Jørgine, var en av dem.

Etter krigen vendte familien tilbake til Olderfjord. De bygde nytt bolighus på samme tomt, men nærmere veien. I 1951 var det nye huset klart for innflytting, bygd i halvannen etasje med en grunnflate på 58 m². I tillegg til å være småbruker og fisker, fikk Ole seg jobb som skytebas i Vegvesenet. Han var også en dyktig smed, og satt opp ei smie på eiendommen.

Datteren Else hadde giftet seg med Herman Arntsen fra Nord-Troms og i 1952 fikk de sønnen Arnfinn. Nå bodde det tre generasjoner i huset. Else og Herman med lille Arnfinn, bodde på to rom i andre etasje, mens Ole og Elvira brukte det tredje

Dette bildet av Ole, Elvira og Else Persen er tatt på slutten av 1930-tallet og de står trolig foran huset de bodde i før nedbrenningen høsten 1944. Dette huset lå like i nærheten av huset som ble gjenreist i 1951. Foto tilhører Hans Birger Langø.

rommet. Det fikk innlagt vann med pumpe fra egen brønn. De hadde ikke bad, men sauna i kjelleren.

I 1956 kom elektrisiteten til Olderfjord. Det er dette året at Norsk Folkemuseum har valgt til å formidle historien om gjenreisningen av Finnmark og dagliglivet i huset fra Olderfjord.

FINNMARK PÅ NORSK FOLKEMUSEUM

Gjenreisningshusene er en viktig del av Finnmarks nyere historie, og husene som Norsk Folkemuseum skal oppføre, er begge representative for gjenreisningsbebyggelsen. De bærer med seg historien om hvordan 2. verdenskrig rammet Nord-Troms og Finnmark, og som i alt for liten grad er fortalt utenfor landsdelen. Husene fra Porsanger blir de første bygningene fra Nord-Norge som vises på Norsk Folkemuseums område. Her vil vi formidle mangfoldet i Finnmark, der etniske, regionale og individuelle variasjoner kommer til uttrykk, og fortellinger om hvordan det var å bo i Finnmark i årene etter krigen og på 1950-tallet.

Det har derfor vært viktig å snakke med mange mennesker fra ulike deler av Finnmark og i ulike alder. Gjennom et lengre feltarbeid og flere besøk i løpet av 2015 og 2016, har vi blitt kjent med folks historier og besøkt deres hjem. Vi har intervjuet over 30 personer, snakket med mange flere og fotografert hus, mennesker og landskap. Vi har fått uvurderlige bidrag fra folk som selv opplevde brenningen og gjenreisningen, eller som bor i det som omtales som gjenreisningshus. Vi har vært helt avhengig av alle de som har ønsket oss velkommen og delt sine fortellinger med oss.

Når husene åpner for publikum i 2019 vil de egne seg godt som arena for å fortelle om andre verdenskrig i Norge generelt og samtidig den dramatiske historien om hvordan krigen rammet Nord-Troms og Finnmark spesielt. Med gjenreisningshusene får Norsk Folkemuseum en mulighet til å undervise skoleelever om hendelsene og ettervirkningene av den største katastrofen som har rammet Norge i nyere tid. Husene fra Porsanger vil i tillegg kunne gi økt kunnskap til turister og andre besøkende om Norges nordligste landsdel.

UTSTILLING I PORSANGER RÅDHUS

Da arbeidslaget fra Norsk Folkemuseum var i Porsanger høsten 2016 og hadde startet demonteringen, fikk vi besøk av Aina Borch som er ordfører i Porsanger kommune. Hun syntes arbeidet vi gjorde var svært spennende fordi det er viktig å få fortalt Finnmarks historie på en nasjonal arena. Porsanger blir kommunen som skal representere Finnmark på Norsk Folkemuseum, og det er ordføreren stolt av. Derfor ble vi invitert til å presentere prosjektet for Porsangers befolkning gjennom en utstilling i rådhuset i Lakselv. Dette ble til en informasjons- og fotoutstilling som tok utgangspunkt i de bildene Norsk Folkemuseums fotograf, Haakon Harriss, hadde tatt. Hoveddelen av utstillingen viser prosessen med demontering av husene. Denne delen er supplert med bilder som er tatt av Bjørn Tore Pedersen fra Olderfjord. Utstillingen har også en del der vi viser portretter av noen av våre gode informanter, medarbeidere og etter hvert gode venner i Finnmark.

Venstre: Anne Britt Nikoma (f.1946) var sammen med sin mann, Arnfinn Nikoma, siste eiere av bolighuset som skal gjenoppføres på Norsk Folkemuseum. Anne Britt vokste opp i Olderfjord og kjente godt de tidligere eierne av huset, Ole og Elvira Persen. Ole døde i 1975 og noen år etter flyttet Elvira til Helsetunet i Lakselv. Anne Britt og Arnfinn, som også bodde i Lakselv, kjøpte huset av Elvira for å bruke det som fritidsbolig. Her tilbrakte de utallige helger og ferier sammen med sine fem barn. Huset var i god stand og de hadde ikke behov for å legge inn bad, WC eller foreta noen form for oppussing. Nettopp det at huset ikke var modernisert var avgjørende for at Norsk Folkemuseum takket ja til å overta huset vederlagsfritt i 2015. Anne Britt er en viktig informant for museet siden hun er lokalkjent i Olderfjord og kjente de første beboerne godt. Bildet er utstilt i Porsanger rådhus. Foto: Haakon Harriss/Norsk Folkemuseum.

Over: Arnfinn Edgar Kaaby (f.1950) vokste opp i Indre Billefjord, like ved eiendommen med fjøset som skal gjenoppføres på Norsk Folkemuseum. Arnfinn, som nå bor i Børselv, er en god lokal hjelper for Norsk Folkemuseum i Porsanger. I tillegg har han bidratt i Gjenreisningsprosjektet med å fortelle sin familiehistorie under feltarbeidet i 2015. Arnfinn har kvensk bakgrunn og var en av mange barn som ble sendt på internat for å lære norsk. Internatet lå like ved huset familien hans bodde i. Likevel fikk ikke Arnfinn komme hjem annet enn i helgene. Portrettet er utstilt i Porsanger rådhus. Foto: Haakon Harriss/Norsk Folkemuseum.

Venstre: Bjørn Tore Pedersen (f. 1952) er landpostbud og bosatt i Olderfjord. Han var god kamerat av Arnfinn Arntsen (f.1952), som vokste opp i huset til besteforeldrene Ole og Elvira Persen. Bjørn Tore og hans mor, «Dossa» (f.1929), er begge viktige informanter for museet. De kjente godt nabofamilien Persen og Arnfinns foreldre Else og Herman Arntsen. Bjørn Tore er en dyktig fotograf og har tatt mange bilder av bolighuset i Olderfjord og fjøset i Indre Billefjord under demontering. Noen av fotografiene til Bjørn Tore, samt dette portrettet av han, vises nå i utstillingen i Porsanger rådhus. Foto: Haakon Harriss/Norsk Folkemuseum.

Birte Sandvik er konservator NMF, kulturhistoriker i Kulturhistorisk seksjon og prosjektleder for innredning og utstilling av «Gjenreisningshus på Norsk Folkemuseum».

Espen Revold er snekker i Kulturhistorisk seksjon og prosjektleder for demontering, transport og gjenoppføring av «Gjenreisningshus på Norsk Folkemuseum.»

KILDER

Husbanksøknader for eiendommene i Olderfjord og Indre Billefjord.

Samtaler/intervjuer med:

Raymond Johansen i Indre Billefjord og Lakselv, 2015, 2016 og 2017.

Anne Britt Nikoma i Olderfjord og Lakselv, 2015, 2016 og 2017.

Bjørn Tore Pedersen i Olderfjord, 2016 og 2017.

Arnfinn Edgar Kaaby i Olderfjord og Indre Billefjord, 2015, 2016 og 2017.

Odd Sigurd Johansen i Lakselv, 2015 og 2017.

Hartvig Berge Johansen i Olderfjord og Lakselv, 2016 og 2017.

Arnfinn Arntsen i Oslo, 2015, 2016 og 2017.

VIL DU LESE MER OM PROSJEKTET?

Museumbulletinen nr. 81 – 1 & 2 2016

<http://norskskolemuseum.no/Gjenreisningshus>

Facebook: Gjenreisningshus til Norsk Folkemuseum

Utstillingen i Porsanger rådhus er todelt.

I første etasje viser vi to informasjonstavler og foto av demonteringsarbeidet.

I andre etasje, som dette bildet viser et utsnitt av, presenterer vi noen av våre gode informanter og medarbeidere.

I andre etasje, som dette bildet viser et utsnitt av, presenterer vi noen av våre gode informanter og medarbeidere.

I andre etasje, som dette bildet viser et utsnitt av, presenterer vi noen av våre gode informanter og medarbeidere.

I andre etasje, som dette bildet viser et utsnitt av, presenterer vi noen av våre gode informanter og medarbeidere.

Foto: Haakon Harriss/Norsk Folkemuseum.

Hartvig Berge Johansen (f.1943) vokste opp i Olderfjord like ved huset til Ole og Elvira Persen. Elvira var tante til Hartvigs far, Johan Hartvig (f.1917). Elvira hadde fire søsken, som alle døde tidlig. Hartvigs bestefar, Johan P. Aslaksen (f.1892), var en av hennes to søsken som døde av Spanskekyken i 1918. Det gjorde også deres far, Aslak Persen, noen år senere. To andre brødre døde før de var fylt tre år. Hartvig Johansen var veldig ofte på besøk hos Ole og Elvira selv etter at familien flyttet til Indre Billefjord i 1950. Han forteller at det var nære familieband i den lille bygda Dypbukt, og han følte at alle voksne der var enten onkel eller tante. Hartvig er svært glad for at en sjøsamisk familie skal få sin historie formidlet på Norsk Folkemuseum. Portrettet er utstilt i Porsanger rådhus. Foto: Haakon Harriss/Norsk Folkemuseum.

Etter invitasjon fra Aina Borch, ordfører i Porsanger kommune, laget Norsk Folkemuseum en informasjons- og fotoutstilling i Porsanger rådhus i Lakselv. 2. mars 2017 åpnet utstillingen med et informasjonsmøte hvor Gjenreisningsmuseet for Nord-Troms og Finnmark og Norsk Folkemuseum holdt innlegg. Ordføreren sto for den høytidelige åpningen. På bildet ses prosjektleder Birte Sandvik og ordfører Aina Borch.

Foto: Haakon Harriss/
Norsk Folkemuseum.

Det var Porsanger kommune som arrangerte åpningen av utstillingen til Norsk Folkemuseum i Porsanger rådhus. Det ble et flott arrangement og et stort publikum. Kommunen hadde bl.a. bestilt en stor marsipankake med et av bildene fra utstillingen. Her «åpner» ordfører Aina Borch kaken sammen med prosjektlederne fra Norsk Folkemuseum, Birte Sandvik og Espen Revold. Foto: Haakon Harriss/
Norsk Folkemuseum.

Ordføreren i Porsanger kommune, Aina Borch, er en entusiastisk støtte-spiller i prosjektet «Gjenreisningshus til Norsk Folkemuseum». Her under utstillingsåpningen i Porsanger rådhus. Foto: Haakon Harriss/
Norsk Folkemuseum.